

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАВЛЕННЯ СУЧАСНИХ ЖІНОК ДО МАТЕРИНСТВА

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF THE MODERN WOMEN ATTITUDE TO MATERNITY

Статтю присвячено актуальній проблемі ставлення сучасних жінок до материнства. У статті здійснено теоретичний аналіз поняття материнства та чинників ставлення до нього. Материнство ми розуміємо як унікальний психологічний феномен, що зумовлений фізіологічними механізмами (інстинкт продовження роду), культурно-історичними аспектами становлення суспільства, зокрема інституту сім'ї (образ ролі матері), та індивідуальними психологічними особливостями жінки (прийняття жінкою власного материнства). Запропоновано такі авторські методики дослідження проблем материнства: анкету «Материнство», методику «Образ материнства». Емпірично проаналізовано соціально-психологічні чинники та виокремлено фактори, що вказують на особистісне значення окреслених чинників у житті. Такі чинники закладають основу ставлення жінок до материнства. Ми виокремили такі чинники, як: 1) базова безпека; 2) відносини з партнером; 3) стан здоров'я; 4) фінансовий стан. Визначено, що фактором «відносини з партнером» жінки задоволені менше за інші, однак він є найвагомішим під час прийняття жінкою рішення щодо материнства. Окреслено образ материнства, що характеризується достатньою активністю, незалежністю, впевненістю у собі та високою відповідальністю, відчуттям достатньої безпеки, але водночас підвищеною тривожністю. Також виявлено, що важливу роль у ставленні жінок до материнства відіграє достатній рівень суб'єктивного благополуччя, який має тісний зв'язок з чинниками, що зумовлюють материнство. Здійснено кореляційний аналіз за Пірсоном між визначальними питаннями анкети «Материнство» та результатами діагностики суб'єктивного благополуччя. Виявлено високий ступінь кореляції, що свідчить про достовірність отриманих нами результатів щодо факторів, які впливають на ставлення жінок до материнства.

Ключові слова: материнство, відносини у родині, сучасна жінка, ставлення до материнства, психологія материнства.

This article is devoted to the current problem of the modern female attitude to maternity. The theoretical analysis of the maternity concept and the factors which influence attitude to maternity are provided in this article. Behind the maternity we mean unique psychological phenomenon dependent on physiological mechanisms (instinct of procreation), cultural-historical aspects of the society formation, image of mother and individual psychological peculiarities of each woman (acceptance of own maternity).

Authors' methodics of the maternity problems' investigation are proposed: questionnaire "Maternity" and methodic "Maternity image". Factors which show personal meaning of the mentioned aspects in personal life and form bases of the female attitude to maternity are defined: 1) basic safety; 2) relations with the partner; 3) health status; 4) financial status. It is defined that women have the lowest level of satisfaction compared to others by the factor "relations with the partner". This factor is also the most important while making decision concerning maternity.

The next image of modern mother is depicted. She is active, quite independent, self-confident and very responsible. She feels herself comparably safe, however at the same time some worries about her own maternity are still present. But nevertheless modern woman is happy to experience mother-hood.

It is defined that the important role in the female attitude to maternity is played by the sufficient level of subjective well-being, which has tight connections with the factors which determine motherhood. The high correlation level by Pearson is defined between defining questions of the questionnaire "Maternity" and the results of diagnosis of subjective well-being, which means certainty of the received results in our investigation.

Key words: maternity, family relations, modern woman, attitude to maternity, maternity psychology.

УДК 159.923.2:159.9.072.432
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.30.15>

Гаража Н.Д.

студентка магістратури за спеціальністю «Практична психологія» Київський університет імені Бориса Грінченка

Таран О.П.

к.псих.н., доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Київський університет імені Бориса Грінченка

Протягом останніх 50 років стрімко зростає освітній і професійний рівень жінки, що сприяє підвищенню ролі жінки в соціальній, політичній, економічній сферах життя сучасного суспільства. У таких умовах сучасній жінці досить важко гармонійно поєднати суспільне та сімейне життя. Спостерігається поступове зниження цінності материнства, водночас роль жінки як незалежної людини в економічній і професійній сферах поступово зростає. Згідно з дослідженнями сучасних науковців сьогодні у всій Європі спостерігається низький рівень природної народжуваності [1; 2, с. 119]. Аналіз кількісної і якісної характеристик населення за останнє десятиліття свідчить про те, що Україна переживає демографічну кризу, населення країни старіє

дуже швидко, тривалість життя скорочується. Безпліддя – одна з найскладніших проблем сучасності, яка зумовлена низкою психогенних передумов [3, с. 77]. Отже, визначення соціально-психологічних чинників ставлення сучасних жінок до материнства є досить актуальною та недостатньо вивченою проблемою.

Поняття материнства є міждисциплінарним та розглядається в межах медицини, порівняльної біології, філософії, соціології, психології, культурології тощо. Материнство у довідковій літературі визначається як функція жіночого організму, спрямована на продовження людського роду, що включає біологічний (виношування, народження і вигодовування дитини) та соціальний (виховання дитини як майбутнього громадянина своєї

країни) аспекти. Материнство – це соціокультурний феномен, що сукупно поєднує в собі морально-етичний досвід людства та є критерієм людяності, за допомогою якого транслюються та передаються від покоління до покоління культурні цінності. Г. Філіппова зазначає, що материнство – це частина особистої сфери життя жінки, що має філо- й онтогенетичну історію та орієнтована на народження та виховання дитини. Вчена також говорить, що потреба бути матір'ю закладена у жінці природою, хоча соціальні норми та цінності впливають на прояв материнського ставлення залежно від епохи [4, с. 10]. М. Нероба виокремлює два основних напрями дослідження проблеми материнства в психології: 1) материнство як забезпечення умов для розвитку дитини (культурно-історичні, біологічні, психологічні аспекти вивчення материнства); 2) материнство як частина особистісної сфери жінки (розгляд материнства як стадії статево-вікової ідентифікації) [5, с. 90].

З огляду на аналіз наукових джерел материнство можна визначити як унікальний психологічний феномен, що зумовлений фізіологічними механізмами (інстинкт продовження роду), культурно-історичними аспектами становлення суспільства, зокрема інституту сім'ї (образ ролі матері), та індивідуальними психологічними особливостями жінки (прийняття жінкою власного материнства).

Реалізація материнства зумовлена сукупністю внутрішніх та зовнішніх чинників ставлення жінок до материнства. Так, до внутрішніх чинників Г. Філіппова відносить психологічну готовність до материнства, що трактується як здатність матері забезпечити адекватні умови для розвитку дитини та виявляється в певному типі материнського ставлення [4, с. 97–99]. На її думку, психологічна готовність до материнства має п'ять основних блоків: 1) особистісна готовність (загальна особистісна зрілість); 2) адекватна модель батьківства (сприятливий особистий досвід); 3) мотиваційна готовність; 4) сформованість материнської компетентності; 5) сформованість материнської сфери (самоусвідомлення себе матір'ю).

До зовнішніх чинників можна віднести всі аспекти відносин з партнером, підтримку або її відсутність з боку родини жінки, економічні фактори у родині та у країні, політичні, екологічні чинники тощо.

Мета дослідження – визначення провідних чинників ставлення до материнства сучасних жінок. Вибірку емпіричного дослідження склали 89 жінок (з вибірки опитуваних 43,8% жінок мають власний досвід материнства, а 56,2% жінок не мають власного досвіду материнства), що мешкають в Україні, віком від 18 до 65 років. У дослідженні взяли участь студенти Інституту людини Київського університету

імені Бориса Грінченка та користувачі соціальних мереж "Facebook", "Instagram". Експериментальне дослідження проводилось онлайн.

Дослідження проводилось за допомогою таких методик, як: авторська анкета «Материнство», авторська методика за методом семантичного диференціалу «Образ материнства», методика діагностики суб'єктивного благополуччя Р. Шаміонова та Т. Бескової.

Першим етапом нашого дослідження було проведення опитування за авторською анкетною «Материнство». Анкета складається з 19 питань, що спрямовані на визначення міри задоволення базових аспектів життя жінки, які є підґрунтям реалізації материнства, а саме: 1) базової безпеки; 2) відносин з партнером; 3) стану здоров'я; 4) фінансового стану. Відповіді оцінювались за шкалою від 1 до 10 балів, де 1 бал – зовсім не важливо, 10 балів – дуже важливо. Результати подано узагальнено в середніх арифметичних значеннях та відсотках.

Так, згідно з отриманими відповідями для сучасних жінок однаково є досить важливими професійна самореалізація (7,7 бала) та материнство (7,6 бала). Оскільки потенціал цих двох бажань у сучасних жінок є доволі високим, вони можуть породжувати внутрішні конфлікти у жінок на певному етапі життя.

Більшість жінок (58%) вважає, що найкращий вік для народження дитини – 25–30 років. Можна припустити, що у їхній картині світу перед народженням дитини жінка повинна здобути освіту та досвід професійної діяльності. Так, 18% вважає, що найкращий вік для народження першої дитини – більше 30 років. Вірогідно, такі жінки бажають зробити кар'єру та мати фінансову і психологічну незалежність до народження дитини. Лише 9% респондентів вважають, що народжувати першу дитину краще у віці до 25 років.

У ході оцінювання аспекту «базова безпека» були визначені особливості власного досвіду дитинства, а саме: міра задоволеності життям в дитинстві, міра позитивності стосунків з мамою та між батьками. Більшість жінок відзначає позитивний досвід дитинства. Так, рівень прояву відчуття щастя у жінок в дитинстві (7,3 бала) та міра позитивності досвіду у спілкуванні з мамою (7,1 бала) є вищими від середнього рівня, а міра теплоти та довіри в стосунках між батьками (5,6 бала) виявляється на середньому рівні.

У ході оцінювання аспекту «відносини з партнером» була визначена задоволеність своїми відносинами з партнером та їх вплив на прийняття рішення щодо материнства. Жінки визначають важливість відносин з партнером як досить вагомий чинник стосовно майбутнього материнства (7,3 бала – вищий від середнього рівень). Задоволеність стосунками з партнером у опитуваних жінок виявлена на

середньому рівні (6,4 бала). Фінансову та психологічну безпеку у період народження дитини виявлено у опитуваних жінок на середньому рівні (5,43 бала), тобто сучасні жінки не можуть повністю фінансово поклатися на партнера.

У ході оцінювання аспекту «стан здоров'я» була визначена міра загального та репродуктивного здоров'я та його значення для материнства. З отриманих відповідей опитуваних можна зробити висновок, що жінки цілком задоволені станом власного здоров'я (7,5 бала), зокрема репродуктивного здоров'я (8,2 бала). Жінки зазначили, що чинник здоров'я (7,1 бала) є досить вагомим у прийнятті рішення щодо майбутнього материнства.

У ході оцінювання аспекту «фінансовий стан» була визначена міра впливу фінансового забезпечення на реалізацію материнства. Так, українські жінки відзначають середній рівень фінансової захищеності (6,8 бала) та середній рівень задоволеності своїм фінансовим становищем (6,6 бала). Матеріальне забезпечення (7,4 бала) є достатньо вагомим чинником під час прийняття рішення щодо майбутнього материнства.

Якщо порівнювати відповіді жінок щодо важливості чинників відносин з партнером, стану здоров'я та фінансового стану, то згідно з результатами опитування ці чинники однаково мають високу актуальність (7,3 бала – відносини з партнером; 7,1 бала – стан здоров'я; 7,4 бала – фінансовий стан).

Також у ході кореляційного аналізу за Пірсоном були виявлені внутрішні кореляційні взаємозв'язки між чинниками задоволення базових аспектів життя жінки щодо материнства (аналіз питань анкети «Материнство»).

Між питаннями «Наскільки щасливі Ви були у дитинстві?» та «Чи можете Ви охарактеризувати Ваші стосунки з мамою як теплі і довірливі?» був виявлений прямий зв'язок ($r = 0,66$) на рівні значимості $p \leq 0,001$. Між першим питанням та питанням «Як би Ви охарактеризували відносини Ваших батьків, коли Ви були дитиною?» теж був виявлений прямий зв'язок ($r = 0,56$) на рівні значимості $p \leq 0,001$. Можна зробити висновок, що відчуття щастя дитиною прямо залежить від того, наскільки теплі в неї відносини з мамою та наскільки теплі відносини у батьків між собою.

Між питанням «Чи відчуваєте Ви себе реалізованою особистістю?» та питанням «Чи відчуваєте Ви себе фінансово захищеною особистістю?» був виявлений прямий зв'язок ($r = 0,39$) на рівні значимості $p \leq 0,005$. Крім того, між першим питанням і питанням «Чи задовольняє Вас фінансовий стан Вашого життя та наскільки?» теж був виявлений прямий зв'язок ($r = 0,58$) на рівні значимості $p \leq 0,001$.

Водночас питання «Чи відчуваєте Ви себе фінансово захищеною?» та «Чи задовольняє Вас фінансовий стан Вашого життя та наскільки?» мають прямі зв'язки одне з одним ($r = 0,83$) на рівні значимості $p \leq 0,001$. Отже, можна зробити висновок, що відчуття власної реалізації у сучасному соціумі для жінок корелює з рівнем їхньої матеріальної захищеності та задоволеності фінансовим станом.

На основі аналізу відповідей анкети «Материнство» та здійсненого кореляційного аналізу зазначені аспекти ми умовно виділили в окремі фактори, що вказують саме на особисте значення окреслених чинників у житті та закладають основу ставлення жінок до материнства.

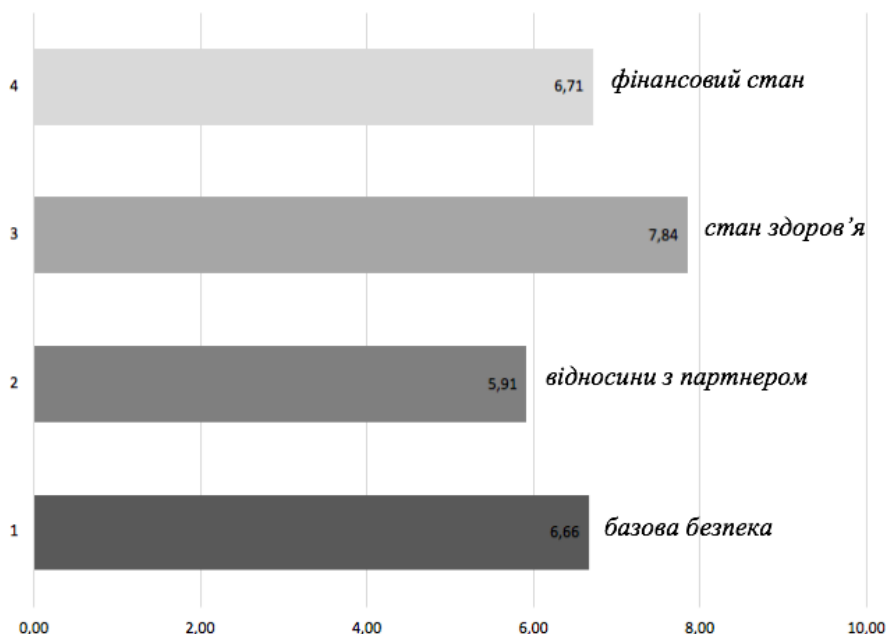

Рис. 1. Фактори, що зумовлюють ставлення до материнства

ства. Результати подано на діаграмі (рис.1). Значимість відмінностей між факторами статистично підтверджена за допомогою обчислення t-критерію Стьюдента на рівні достовірності $p \leq 0,05$.

Отже, з огляду на результати, подані за допомогою діаграми (рис. 1), ми можемо дійти висновку, що найнижчий рівень задоволення у жінок був виявлений саме за фактором «відносини з партнером», що відповідає середній оцінці опитуваних (5,91 бала). Цей фактор був

оцінений як сукупний результат відчуття жінок власної фінансової та психологічної безпеки у стосунках. Фактор «базова безпека» був оцінений жінками в середньому у 6,66 бала, що свідчить про відносну задоволеність жінок власним дитинством та відповідно до цього фундаменту сформоване відчуття базової довіри до світу. Жінки, які брали участь в опитуванні, задоволені власним фінансовим станом на середньому рівні (6,71 бала). Це відображено на діаграмі фактором «фінансовий стан».

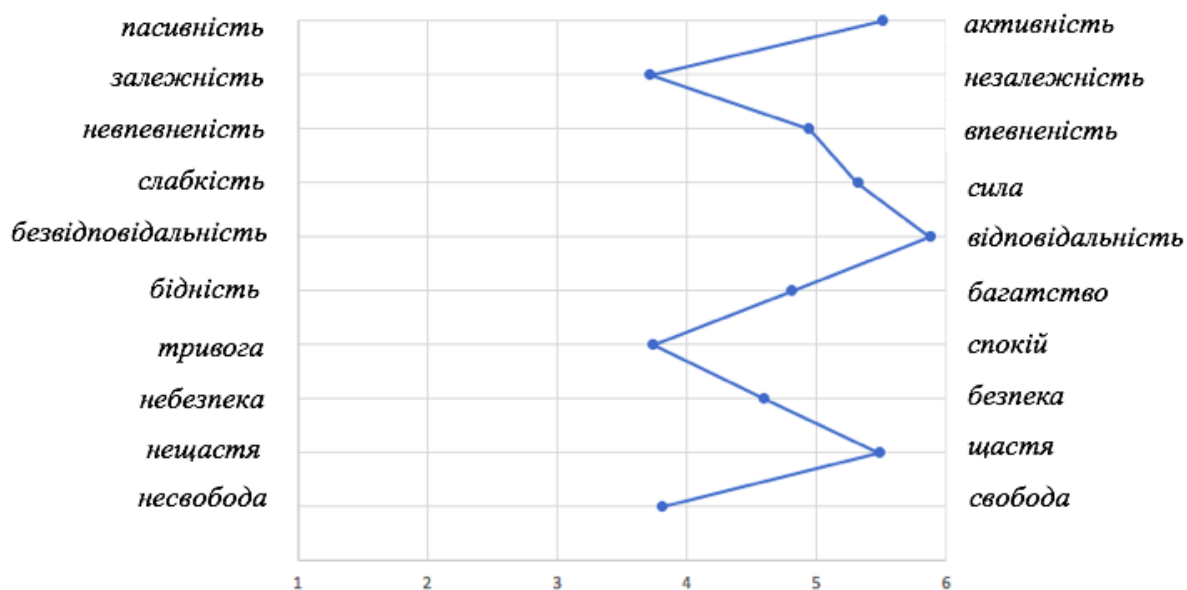

Рис. 2. Образ материнства у сучасних жінок

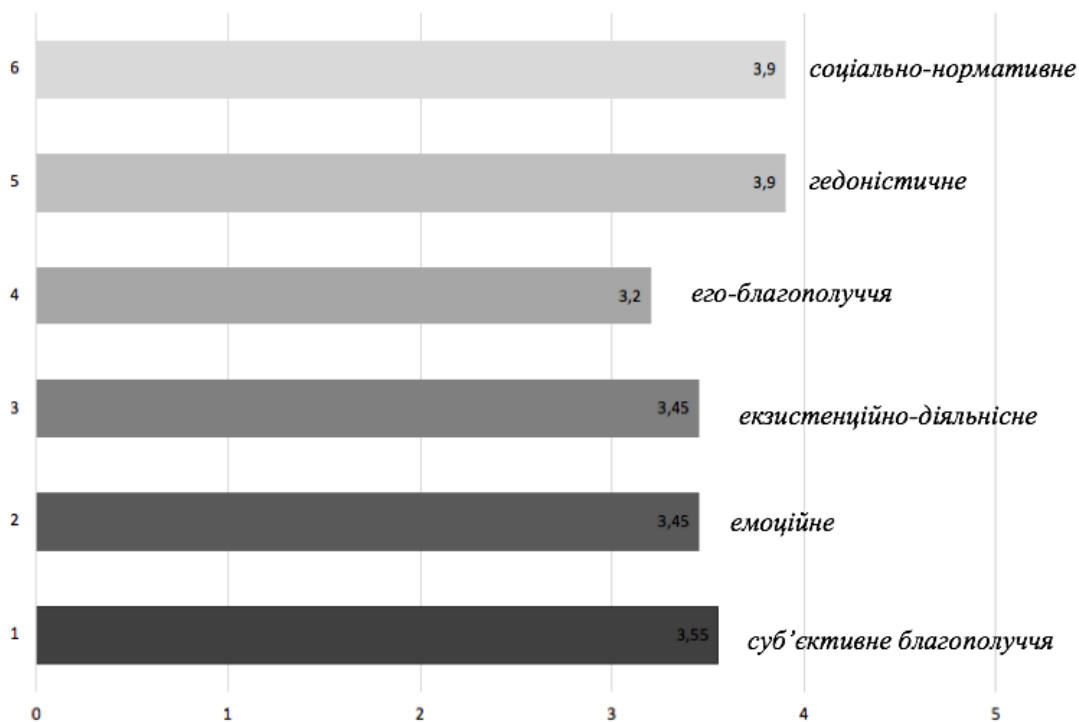

Рис. 3. Стан сформованості благополуччя у сучасних жінок

Найбільше жінки задоволені власним здоров'ям загалом та станом репродуктивного здоров'я зокрема, що відображено високим показником фактору «стан здоров'я» (7,84 бала).

На другому етапі дослідження ми визначили певне уявлення про образ материнства, що зумовлює суб'єктивне ставлення жінки до материнства. Аналіз був здійснений за авторською методикою «Образ материнства», що побудована за методом семантичного диференціалу за десятьма парами характеристик антонімів.

Жінкам було запропоновано вибрати, довго не замислюючись, з кожної пари свою оцінку поданих характеристик, де один з антонімів відповідає оцінці 1, а інший – 6. За отриманими даними ми вираховували середнє значення та сформували профіль ставлення сучасної жінки до материнства. Результати подано на графіку (рис. 2).

Отже, аналізуючи рис. 2, можна сформувати такий профіль образу материнства у сучасної жінки. Материнство асоціюється з активністю. Загалом сучасні жінки мають досить активну соціальну позицію і, мабуть, не збираються її змінювати з появою дитини. Для сучасної жінки материнство – це не суцільна залежність, а середнє відчуття між залежністю та незалежністю. Багато жінок вже з перших тижнів після народження дитини знаходять варіанти щодо того, як продовжувати свою роботу (наприклад, онлайн, з меншим навантаженням, з допомогою нянь та бабусь). Такі жінки почувають себе досить незалежно від дитини. Ці показники прямо корелюють з даними, отриманими за характеристиками «свобода / несвобода», і відповідають середній оцінці. Для сучасної жінки материнство – це радше впевненість, ніж навпаки. Вона відчуває у своєму материнстві свою силу, що закладалася зі стародавніх часів, коли народження дитини вважалося однією з найважливіших життєвих ініціацій жінки. Крім того, сучасна жінка відчуває дуже великий рівень відповідальності відносно свого материнства. З одного боку, це добре, тому що відповідальна мати буде виховувати своїх дітей в любові та турботі. А з іншого боку, у такої жінки може бути досить великий рівень тривоги щодо майбутнього. Зокрема, жінка може відчувати тривогу щодо того, чи зможе вона забезпечити дитину, чи зможе дати своїй дитині все якнайкраще. Можливо, така жінка буде відкладати народження дитини якнайдовше, а потім може зіткнутися з певними віковими репродуктивними проблемами. Характеристика «тривога / спокій» має середню оцінку. Справді, у сучасної жінки досить високий рівень тривоги відносно материнства. Що стосується характеристики «безпека / небезпека», то материнство для сучасної жінки радше асоціюється з без-

пекою. Людство наразі переживає найбезпечніші й найкомфортніші часи з початку свого існування, тому більшість жінок відчуває цю безпеку. Для сучасної жінки материнство – це майже однозначно щастя.

Таким чином, ми можемо сформувати такий образ сучасної матері: вона активна, досить незалежна, впевнена у собі та дуже відповідальна. Вона відчуває себе відносно безпечно, але водночас в неї є відчуття тривоги щодо материнства. Однак сучасна жінка щасливо переживає досвід материнства.

На третьому етапі дослідження були визначені особливості суб'єктивного благополуччя за методикою Р. Шаміонова та Т. Бескової [6]. Також у ході дослідження був здійснений кореляційний аналіз за Пірсоном між показниками міри задоволення базових аспектів життя жінки щодо материнства (анкета «Материнство») та шкалами суб'єктивного благополуччя (методика діагностики суб'єктивного благополуччя Р. Шаміонова, Т. Бескової [6]). Вибірку склали 37 жінок. Стан сформованості благополуччя за різними шкалами ми навели на рис. 3.

Емоційне благополуччя особистості відображає радість, оптимізм, щастя, хороший настрій, наснагу (3,45 бала). Екзистенційно-діяльнісне благополуччя особистості об'єднує характеристики прикладених зусиль для досягнення благополуччя і їх результативності, а також характеристики подієво-сенсової насиченості життя (3,45 бала). Его-благополуччя відображає задоволеність собою, своїм характером, зовнішністю, впевненість в собі і самоузгодженість особистості (3,2 бала). Гедоністичне благополуччя відображає ступінь задоволення базових потреб, зокрема в безпеці, прийнятних житлових умовах, доході і екологічних умовах проживання (3,9 бала). Соціально-нормативне благополуччя відображає відповідність життя (дій, вчинків) соціальним нормам, моральним цінностям особистості (3,9 бала). Загалом суб'єктивне благополуччя є основою, яка формує ставлення жінок до материнства. У проведеному нами дослідженні рівень суб'єктивного благополуччя відповідає середньому значенню 3,55 бала. Можна сказати, що сучасним жінкам не вистачає внутрішнього відчуття благополуччя, водночас у них знижена мотивація до природного та щасливого материнства.

Найбільш значимі прямі кореляційних зв'язків виявлено між результатами діагностики суб'єктивного благополуччя та питанням з анкети «Материнство» («Чи відчуваєте Ви себе реалізованою особистістю?»). Були виявлені прямі зв'язки результатів анкети з рівнем суб'єктивного благополуччя ($r = 0,76$) на рівні значимості $p \leq 0,001$, з его-благополуччям ($r = 0,64$) на рівні значимості $p \leq 0,001$ і з емо-

ційним благополуччям ($r = 0,60$) на рівні значимості $p \leq 0,001$, а також з гедоністичним благополуччям ($r = 0,70$) на рівні значимості $p \leq 0,001$.

Відповіді респонденток на питання «Чи відчуваєте ви себе фінансово захищеною?» прямо пов'язані з рівнем суб'єктивного благополуччя ($r = 0,38$) на рівні значимості $p \leq 0,05$, а також з рівнем гедоністичного благополуччя ($r = 0,53$) на рівні значимості $p \leq 0,01$.

Відповіді респонденток на питання «Чи задовольняє Вас фінансовий стан Вашого життя та наскільки?» прямо пов'язані з рівнем суб'єктивного благополуччя ($r = 0,60$) на рівні значимості $p \leq 0,05$, з его-благополуччям ($r = 0,39$) на рівні значимості $p \leq 0,05$, з емоційним благополуччям ($r = 0,50$) на рівні значимості $p \leq 0,01$, а також з рівнем гедоністичного благополуччя ($r = 0,64$) на рівні значимості $p \leq 0,001$.

Ми відзначили досить високий ступінь кореляції між визначальними питаннями складеної нами анкети «Материнство» та результатами діагностики суб'єктивного благополуччя Р. Шаміонова, Т. Бескової [6]. Це свідчить про те, що отримані нами результати стосовно факторів, які впливають на ставлення до материнства сучасних жінок, є достовірними та можуть бути використані для подальших досліджень.

У ході проведеного дослідження визначено середній рівень сформованості провідних факторів, що зумовлюють ставлення сучасних жінок до материнства. Це такі фактори: 1) базова безпека; 2) відносини з партнером; 3) стан здоров'я; 4) фінансовий стан. Виявлено, що жінки найменше задоволені власними відносинами з партнером. Цей фактор є найвагомим під час прийняття рішення щодо материнства. Визначено низку характе-

ристич образів сучасної матері. Вона активна, досить незалежна, впевнена у собі та дуже відповідальна, відчуває себе відносно безпечно, але водночас в неї є тривога стосовно материнства. Також виявлено важливу роль в ставленні жінок до материнства достатнього рівня суб'єктивного благополуччя, що має тісні взаємозв'язки з чинниками, які зумовлюють материнство. Оскільки ми виявили переважно середній рівень позитивного ставлення до материнства, то вважаємо за необхідне запропонувати систему психологічного супроводу у вигляді, зокрема, лялькової терапії. Це дозволить жінкам краще відчути свою жіночність та доторкнутися до усвідомлення важливості власного материнства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Mascarenhas M.N., Flaxman S.R., Boerma T., Vanderpoel S., Stevens G.A. National, regional, and global trends in infertility prevalence since 1990: a systematic analysis of 277 health surveys. *Plos Medecine*. 2012. Vol. 9, No 12. P. e1001356.
2. Sudha G., Reddy K.S. Causes of female infertility: a cross sectional study. *International Journal of Latest Research in Science and Technology*. 2013. Vol. 2, No 6. P. 119–123.
3. Королович О.В. Детермінанти психогенного безпліддя: глибинний погляд на проблему. *Psychological Journal*. 2018. № 8 (18). С. 76–85.
4. Филиппова Г.Г. Психология материнства : учебное пособие для вузов. Москва : Издательство «Юрайт», 2020. 212 с.
5. Нероба М.В. Материнство як психологічний феномен. *Педагогічний Процес: теорія і практика*. 2015. № 3–4 (48–49). С. 90–93.
6. Шамионов Р.М., Бескова Т.В. Диагностика субъективного благополучия. URL: <https://psyttests.org/emotional/dsb.html> (дата звернення: 25.10.2021).